

LINGVODIDAKTICKÝ OPIS SLOVENSKÉHO PODSTATNÉHO MENA NA POZADÍ RUMUNČINY

Marilena Felicia LUȚĂ (ȚIPRIGAN)

In this article we focused on the contrastive description of the Slovak and Romanian nouns, on the linguistic interferences that may arise with the Romanian students studying Slovak and on those problematic aspects related to Slovak nouns' teaching.

Given the fact that the Romanian students have no linguistic intuition of the grammatical gender of the Slovak nouns, there should be a specific teaching strategy, where the lack of a specifically Slavic linguistic intuition is made up with grammatical rules, focusing on homonymous forms meant to facilitate the assimilation of the morphological paradigmatic patterns. The determinants, the verbal participle ending in -l, the phonetic formal criterion contributing to the grammatical gender identification, the so-called "Locative case test", the subcategorial semes, as well as any analogies with the Romanian nouns contribute to the assimilation and proper use of the Slovak nouns.

Cuvinte cheie: Slovak noun, Romanian noun, contrastive description, grammatical categories, communicative principle

Slovenčina a rumunčina sú flektívne jazyky s analytickými, aglutinačnými, introflektívnymi a polysyntetickými elementmi. Ako slovanský jazyk, slovenčina patrí medzi západoslovanské jazyky popri češtine a poľštine, kým rumunčina je románsky jazyk, ktorého lingvistická zvláštnosť vyplýva z geografickej polohy Rumunska na Balkáne medzi krajinami, ktorých jazyk je slovanského, resp. ugrofínskeho pôvodu.

Morfologický opis rumunského jazyka predpokladá desať slovných druhov. Sú to: podstatné mená, člen, prídavné mená, číslovky, zámená, slovesá, príslovky, citoslovčia, predložky a spojky. Na rozdiel od rumunčiny slovenčina nepozná člen, ale na druhej strane má navyše častice vyjadrujúce postoj hovoriaceho k výpovedi.

Rumunské substantíva majú nasledujúce gramatické kategórie: rod, číslo, pád. Na rozdiel od ostatných románskych jazykov má rumunčina tri rody, tak isto ako slovenčina. Sémanticky sa opozícia medzi rodmi charakterizuje rozdielom medzi "životným" a "neživotným". Substantíva ženského a mužského rodu sú životné (k nim

sa však zaradili vďaka tradícii alebo analógiou aj neživotné podstatné mená ženského a mužského rodu, napr. *seară* (= večer), resp. *păr* (= hruška, vlas, chlp, srst'), kým substantíva stredného rodu sú neživotné. V rámci substantív ženského a mužského rodu existujú tzv. "mobilné"¹ podstatné mená, pri ktorých feminína sú odvodené od maskulín pomocou sufixov, napr. *lup* – *lupoaică* (= vlk – vlčica), a tzv. "epicená"², ktoré majú len jeden tvar na označenie oboch prirodzených rodov, napr. *elefant* (= slon).

V slovenčine sa rod pokladá za klasifikačnú kategóriu a vzťahuje sa na jazykovú formu³. Zvláštnosť slovenčiny oproti rumunčine spočíva v tom, že sa v rámci mužského rodu rozlišujú životné a neživotné substantíva, čo má rozhodujúci vplyv na distribúciu maskulín do vzorov mužského rodu, kde existujú dve paradigmy pre životné maskulína typu *chlap*, resp. typu *hrdina*, a dve paradigmy pre ostatné, neživotné maskulína typu *dub*, resp. *stroj*. Pri maskulínach prirodzený rod a lexikálny význam sú relevantné pre ich rodové zaradovanie. P. Baláž vo svojom príspevku *K problematike menného rodu v slovenčine ako v cudzom jazyku* poukázal na to, že "všetky substantíva označujúce osoby mužského pohlavia patria do triedy životných substantív mužského rodu bez ohľadu na ich formálne znaky"⁴ a že "prirodzený rod rozhoduje aj o rodovom zaradení domácich priezvisk, ktoré vznikli z vlastných mien alebo apelatív"⁵. Aj v rumunčine existuje tzv. "personálny rod" pri životných feminínach a maskulínach a charakterizuje sa to nasledujúcimi syntaktickými a morfológickými zvláštnosťami⁶:

- určitý člen sa v G, D vysunie pred podstatné meno napr. *lui Carmen*;
- keď splní syntaktickú funkciu priameho predmetu, predložka *pe*, špecifická pre túto syntaktickú funkciu, ich vždy predchádza;
- privlastňovacie zámeno (keďže v tomto prípade privlastňovacie zámeno determinuje podstatné meno a zhoduje sa s ním v rode, čísle a páde, rumunskí lingvisti by v tejto situácii hovorili nie o privlastňovacom zámene, ale o privlastňovacom prídavnom mene⁷) sa primkne priamo k tvaru bez člena, napr. v hovorovom jazyku a v nárečiach: *frate-meu* (= môj brat) cf. v spisovnom jazyku: *fratele meu*;
- majú vokatív označený gramatickými morfémiami *-o*, *-e*, *-ule*, napr. *Mario* (= Mária), *profesore* (= profesor), *Popescule* (= Popescu)
- deminutíva a augmentatíva derivované od vlastných podstatných mien si zachovávajú svoj rod, napr. *Irina* – *Irinel* – *Irinuca*.

¹ M. Andrei, I. Ghiță, *Limba română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, s. 47.

² *Idem*, s. 47.

³ L. Dvonč a kol., *Morfológia slovenského jazyka*, Bratislava, SAV 1966, s. 129.

⁴ P. Baláž, *K problematike menného rodu v slovenčine ako cudzom jazyku*, in: *Slovenčina ako cudzí jazyk*, editor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, s. 64.

⁵ *Idem*, s. 64.

⁶ Andrei, Ghiță, *idem*, s. 47.

⁷ Al. Graur, *Gramatica Academiei*, București, Editura Academiei, 1966.

Tým by sme chceli poukázať na to, že, na rozdiel od rumunčiny, kategória životnosti je v slovenčine relevantná len z morfológického hľadiska, kým v rumunčine je relevantná aj zo syntaktického hľadiska: kategória životnosti podmieňuje aj slovosled, aj rekviiu.

Z hľadiska formy¹ sa v rumunčine menný rod vymedzuje pomocou:

– gramatických morféme

– feminína majú v N. singuláru/plurálu tieto morfémy:

- ä/-e (i), napr. *casă/case* (= dom/domy), *mână/mâini* (ruka/ruky)
- Ø/-le, napr. *sarma/sarmale* (= sarma/sarmy)
- ä/-i(-uri), napr. *țară/țări* (= krajina/krajiny), *marfă/mărfuri* (= tovar/tovary)
- e/-i(i), napr. *vulpe/vulpi* (= liška/lišky), *bucurie/bucurii* (= radosť/radosti)

– maskulína majú v N. singuláru/plurálu tieto morfémy:

- ä/-i, napr. *tată/tații* (= otec/otcovia)
- Ø/-i, napr. *lup/lupi* (= vlk/vlky)
- Ø/-Ø, napr. *pui/pui* (= mláďa/mláďatá, kura/kurčatá)
- u/-i, napr. *socru/socri* (= svokor/svokrovia)
- u/-i, napr. *erou/eroi* (= hrdina/hrdinovia)
- e/-i, napr. *munte/munți* (= hora/hory)

– neutrá majú v N. singuláru/plurálu tieto morfémy:

- Ø/-e, napr. *picior/picioare* (= noha/nohy)
- u/-uri, napr. *lucru/lucruri* (= vec/veci)
- u/-uri, napr. *tablou/tablouri* (= obraz/obrazy)
- e/-e, napr. *nume/nume* (= meno/mená)

– určitého člena

– maskulína majú v N. singuláru/plurálu členy –l/-i, napr. *om(u)l/oamenii* (= človek/ľudia)

– feminína majú v N. singuláru/plurálu členy –a/-le, napr. *stea(u)a/stelele* (= hviezda/hviezdy)

– neutrá majú v N. singuláru/plurálu členy –l/-le, napr. *picior(u)l/picioarele* (= noha/nohy)

– zhody determinanta (t.j. prídavného mena, číslovky a trpného prídavného mena) s podstatným menom, napr. *băiat frumos* (= pekný chlapec) (mužský rod) cf. *fată frumoasă* (= pekná dievča) (ženský rod)

Na rozdiel od rumunčiny, kde sú len dva tvary pre maskulína, z ktorých jeden predstavuje N, G, D, Ak a druhý predstavuje V, a kde jestvujú len tri tvary pre feminína: jeden pre N, Ak, druhý pre G, D a tretí pre V, v slovenčine pri zaradovaní podstatných mien do rodu nestačí brať do úvahy len ich nominatívny tvar, treba skúmať všetky tvary celej paradigmy, pretože nie všetky podstatné mená, ktoré podľa nominatívnej gramatickej prípony zdanlivo patria do určitého vzoru potvrdzujú celou svojou paradigmou ich ozajstnú rodovú príslušnosť. Napríklad nestačí to, že sa substantívum

¹ Andrei, Ghiță, *ibid.*, s. 47.

mužského rodu *dedo* končí na *-o*, aby sme podľa toho správne dedukovali, že ide o vzor *mesto* stredného rodu. Skúmanie nominatívneho tvaru bude, teda, len prvým krokom k vysvetleniu kritérií vymedzovania menného rodu substantív. K tomu nám pomôžu, podobne ako v rumunčine, determinanty, napr. v syntagme *pekný chlapec* adj. *pekný* signalizuje to, že ide o substantívum mužského rodu, kým v syntagme *pekné dievča* adj. *pekné* "predurčuje" stredný rod nadradeného substantíva, aj keď v rumunčine *dievča* je preda substantívum ženského rodu. Nesúlad medzi gramatickým rodom rumunských substantív a gramatickým rodom slovenských substantív je pre nás ďalším problémom.

V slovenčine determinant rozhoduje, spolu s *-l-ovým* prídajstvom, aj o rode medzinárodných slov, ktoré sa nesklonujú, typu: *komuniké, dementi, tableau, matiné, finále, menu, rugby, safari, Cannes*¹. Zároveň determinant ujasní aj morfológickú kontradikciu medzi týmito dvoma vzormi toho istého rodu, resp. medzi vzorom *chlap* a vzorom *hrdina*, ktorý by sa z formálneho hľadiska mohol interpretovať ako substantívum ženského rodu vzoru *žena*.

Peter Baláž v tom istom príspevku navrhuje niekoľko slovotvorných typov na identifikáciu rodovej príslušnosti substantív pri štúdiu slovenčiny ako cudzieho jazyka, čo môže byť do určitej miery užitočné, pokiaľ ide o bežné slovotvorné prípony, napr. *-an, -čan, -teľ, -ik, -ník, -ák, -ec, -ár, -áč, -iar, -án, -áň, -úň, -ot, -inec* (charakteristické pre mužský rod), *-yňa, -ka, -enka, -áreň, -ička, -ačka, -očka, -ôčka, -ica, -nica, -ina, -ovina, -ňa, -aňa, -ovňa, -ost', -ota, -ba, -oba, -eň, -izeň* (charakteristické pre ženský rod) a *-dlo, -sko, -isko, -stvo, -ko, -tko, -iatko, -ečko, -ivo, -ište, -ie* (charakteristické pre stredný rod). Ostatné Balážove typy určené podľa spoluhlásky na konci substantíva si vlastne žiadajú osvojovanie exkluzívne pamäťou, čo nie je vôbec motivujúce.

Ďalšia opora pri osvojovaní si menného rodu slovenských substantív môže prameniť práve v rumunčine. Formálne sa rumunské podstatné mená mužského a stredného rodu končia na *konsonant*, napr. *fag* (= buk), *scaun* (= stolička), na slabičné *-u*, napr. *socru* (= svokor), *lucru* (= vec), na neslabičné *-i, -u*, napr. *ou* (= vajce), *ardei* (= paprika), kým rumunské podstatné mená ženského rodu sa končia na vokál *-ă*, napr. *casă* (= dom) a na *-a, -ea, -i*, napr. *basma* (= šatka), *acadea* (= nanuk), *zi* (= deň).

Pri zaraďovaní slovenských substantív do rodov J. Mistrík tiež vychádza z formálneho fonologického kritéria, ba dokonca zovšeobecňuje to, čo nemôže byť viac než oporným bodom, do podoby princípu. Poukazuje na to, že substantíva končiace sa na konsonant sú obyčajne maskulína, že tie končiace na *-a* sú obyčajne feminína a že podstatné mená končiace na *-o, -e, -ie* sú neutrá². J. Mistrík vychádza z toho, že podľa prirodzeného rodu existuje iba rod mužský a ženský, konštatuje, že ani nie je absolútna zhoda medzi mužským a ženským gramatickým rodom a mužským a ženským prirodzeným rodom, že do stredného ("žiadneho") rodu patria najmä slová označujúce mláďatá ľudí alebo zvierat a ukazuje, že koniec koncov o rodovej príslušnosti rozhoduje

¹ J. Mistrík, *Moderná slovenčina*, Bratislava, SNP 1983.

² J. Mistrík, *Basic Slovak*. Bratislava, 1992, s. 10.

celá paradigma skloňovacieho vzoru, ba dokonca J. Mistrík vyvodzuje pravidlo, podľa ktorého:

1. slová, ktoré majú v G. plurálu príponu *-ov*, sú mužského rodu,
2. slová, ktoré majú v Inštr. singuláru príponu *-ou*, sú ženského rodu,
3. slová, ktoré majú v N. pluráli príponu *-á/-ia* sú stredného rodu.

Avšak J. Mistrík a priori počíta s rodovým vedomím hovoriaceho, rozpráva o celej paradigme skloňovacieho vzoru ako o kritériu na zaradenie substantív ku gramatickému rodu, a tým preskočí jednu etapu, a to práve tú podstatnú: pred tým, než by mohol cudzinec skloňovať príslušné substantívum, musí však presne vedieť, o aký vzor ide. S tým nedostatkom rodovej intuície J. Mistrík vlastne nepočíta¹. Dokonca sám toto kritérium neuplatňuje v knihe určenej cudzincom učiacim sa slovenčinu; najprv J. Mistrík predstavuje N, Ak singuláru a Ak plurálu substantív bez toho, aby explicitne upozornil na homonymické tvary G a Ak singuláru a plurálu pri životných maskulínach a N a Ak plurálu ostatných substantív. J. Mistrík potom predstavuje Lok. singuláru a plurálu, D singuláru a plurálu, až pri siedmej lekcii uvádza G. singuláru a plurálu, pri ôsmej lekcii- Inštr. singuláru a plurálu. Teda práve tie pády, ktoré by mali podľa neho rozhodovať o rodovej príslušnosti podstatných mien, sú uvedené úplne na konci kurzu slovenčiny pre cudzincov.

Vo veľa prípadoch len povedomie rodu rozhoduje o rodovej príslušnosti, napr. pri pomnožných podstatných menách, ktoré nezachovali súvislosť so všeobecnými menami, od ktorých sú odvodené, alebo ktorých zakončenie nepatrí medzi tie zakončenia uvedené klasickou gramatikou, napr. *fašiangy*, *peniaze*, pričom ani "test Lokálu" rumunskému študentovi nepomôže. V takýchto prípadoch ich osvojovanie je možné len v živom komunikačnom kontexte.

Rumunských študentov treba upozorniť aj na tzv. spoločný gramatický rod, ktorým sa mená zvierat gramatického rodu mužského a mená osôb a zvierat gramatického rodu ženského používajú na označenie samcov a samíc bez ohľadu na ich prirodzený rod, napr. *kôň*, *pstruh*, *sirota*, *krava*. Spoločný gramatický rod existuje aj v rumunčine a zastupuje generické pomenovania, keď sa používa spolu s určitým členom.

V rumunčine je kategória čísla vyjadrená gramatickými morfémi, ktoré sa menia podľa toho, či má podstatné meno určitý alebo neurčitý člen alebo či má člen vôbec. Člen nekomplikuje v rumunčine paradigmu substantív, naopak člen berie na seba flexiu substantív, čím vzniká bohatá homonymia gramatických tvarov a čím sa maximálne zjednodušuje substantívna paradigma. V rumunčine sa substantívna paradigma zredukuje na niekoľko homonymických tvarov, pričom len vokatív má "vlastné" prípony. Podľa typu skloňovania existujú v rumunčine tri tzv. deklinácie², a to:

¹ J. Mistrík, *Moderná slovenčina*, Bratislava, SPN 1984.

² Andrei, Ghiță, *idem*, s. 49

1. deklinácia, ktorá zahŕňa substantíva ženského a mužského rodu, ktoré sa končia na *-ă*, napr. *masă* (= stôl), *-à*, napr. *sarma* (= sarma), *-eà*, napr. *steà* (= hviezda) a substantívum *zi* (= deň)

2. deklinácia, ktorá zahŕňa substantíva mužského a stredného rodu, ktoré sa končia na *tvrdý konsonant*, napr. *creion* (= ceruzka), na *palatálny konsonant*, napr. *arici* (= jež, na *-u*, napr. *socru* (= svokor), na *semivokál -u*, napr. *erou* (= hrdina), *semivokál -i*, napr. *pui* (= mláďa, kura), na *-ù*, napr. *tabu* (= tabu, *-i*, napr. *taxi* (= taxi) a *-o*, napr. *zero* (= nula)

3. deklinácia, ktorá zahŕňa substantíva mužského, ženského a stredného rodu, ktoré sa končia na *-e*, napr. *frate* (= brat), plus názvy *dni týždňa*.

4. Podľa týchto troch deklinácií sa rumunské podstatné mená skloňujú bez člena alebo s členom, určitým alebo neurčitým, pričom sa prejavuje bohatá homonymia gramatických tvarov. Vokatívne morfémy substantív v pluráli tiež poskytujú homonymiu:

– vo vokatívne singuláru podstatných mien vyjadrujúcich mená osôb ženského rodu: *-o*, napr. *soro* (= sestra), *bunico* (= babka) a mužského rodu: *-e*, napr. *amice* (= priateľ) alebo člen hrajúci úlohu gramatických morféme: *-ule*, napr. *omule* (= človek)

– vo vokatívne plurálu podstatných mien vyjadrujúcich mená osôb ženského i mužského rodu: člen *-lor* hrajúci úlohu gramatickej morfémy, napr. *fetelor* (= dievčatá), resp. *amcilor* (= priatelia)

V slovenčine sa tiež vyskytujú homonymické tvary v paradigme singuláru a plurálu:

- pri G, Ak singuláru životných maskulín vzoru *chlap*: *-a*
- pri G, Ak singuláru životných maskulín vzoru *hrdina*: *-u*
- pri G, Ak plurálu životných maskulín vzoru *chlap* a *hrdina*: *-ov*
- pri D, Lok singuláru životných podstatných mien mužského rodu vzoru *chlap*

a *hrdina*: *-ovi*

- pri N, Ak singuláru neživotných maskulín vzoru *dub* a *stroj*: *-Ø*
- pri N, Ak plurálu neživotných maskulín vzoru *dub*: *-y*
- pri N, Ak plurálu neživotných maskulín vzoru *stroj*: *-e*
- pri N, Ak plurálu substantív stredného rodu vzoru *mesto* a *dievča*: *-á*, resp. -

atá

- pri N, Ak plurálu substantív stredného rodu vzoru *vysvedčenie* a *srdce*: *-ia*
- pri D, Lok singuláru substantív ženského rodu vzoru *žena*: *-e*
- pri D, Lok singuláru substantív ženského rodu vzoru *ulica*: *-i*
- pri N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *žena*: *-y*
- pri N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *ulica*: *-e*
- pri N. a Ak singuláru substantív ženského rodu vzoru *kosť* a *dlaň*: *-Ø*
- pri G, D, Lok singuláru a N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *kosť*:

-i

– pri G singuláru a N, Ak plurálu substantív ženského rodu vzoru *dlaň*: -e

Na základe bohatej homonymie gramatických tvarov budeme rozhodovať o prednosti pádov, ktoré budeme predstavovať študentom ako prvé. To znamená, že na prvých lekciách budeme narábať najmä s N a s Ak singuláru, potom aj s N a Ak plurálu, s G a s Ak singuláru životných mužských substantív, s D a Lok singuláru ženských podstatných mien vzoru *žena* a *ulica* a mužských životných substantív vzoru *chlap* a *hrdina*.

Pri sprístupňovaní slovenčiny rumunským študentom vychádzame z ich lingvistickej logiky, ako aj z univerzálneho jazykového povedomia. To znamená, že budeme čo najviac narábať s ich jazykovou intuíciou a s ich poznatkami o rumunčine. Ako príklad uvádzame prvé dve potenciálne lekcie slovenčiny: slovenskú abecedu a N a Ak singuláru v slovenčine.

Metodický postup:

Prvá lekcija predstavuje slovenskú abecedu. Na začiatku hodiny predstavujeme študentom všeobecné charakteristiky slovenskej abecedy: ide o latinku, o široký inventár špecifických samohlások, spoluhlások a dvojhlások, ktoré tvoria fonetický segment muzikálneho jazyka ako esperanta slovanských jazykov a súčasť indoeurópskych jazykov.

Príklady, ktoré sme si vybrali, sú slová, ktoré vyhovujú viacerým zámerom. Po prvé uprednostnili sme tie slová, ktoré upútajú pozornosť a záujem študentov a ktoré im odbúrajú od začiatku strach, že slovenčina je exotická, "iná", a teda určite veľmi ťažká, pretože väčšina týchto slov, ktoré sme si vybrali, sú im blízke, podobné ako v rumunčine, kde majú (približne) ten istý význam, napr.: *auto, dar, Rumun, Dunaj, oltár, víno, móda, garderóba, múza, cár, Cigán, čas, bača, zvada, bryndza, Maďar, džem, džús, fabula, Grék, gazda, hospodár, haló, priateľ, Čech, fujara, kakao, lakomý, tlk, mama, pár, konopa, Slovák, šunka, valaška, taška, topiť, vatra, valach, WC, watt, xerox, xylofón, žinčica*. Navyše slovenčina prebrala niektoré z týchto slov z rumunčiny spolu s reáliami, ktoré označujú, napr. *bryndza, bača, fujara, valaška, žinčica*, čo pre nás bude aj príležitosťou poukázať na prvé slovensko-rumunské kontakty v rámci valašskej kolonizácie, a tým vytvoriť u nich hneď od začiatku pocit solidárnosti s touto kultúrou a implicitne s týmto jazykom. Niektoré príklady sú zradné slová, pomocou ktorých humorom osviežime hodinu, napr. *baba* znamená v rumunčine *veľmi stará žena* na rozdiel od slovenčiny, kde môže okrem toho znamenať aj *pôrodná asistentka, zbabelec* a v hovorovom jazyku aj *prázdný koláč, haruľa, pandrava chrústa, jaternica z hrubého čreva* (pozri *Krátky slovník slovenského jazyka*), *kaz* nemá v rumunčine nič spoločné so zubami, ale znamená *prípád* alebo *pád*.

Po druhé: vybrali sme niektoré slová, ktoré hneď v nasledujúcich lekciách nám budú užitočné pri vysvetlení gramatických otázok, napr. *chlap, dub, žena, dlaň*. Cez lexiku budeme pripravovať študentov na nasledujúce lekcie, aby im aspoň pár slov

z novej lekcie znelo familiárne.

Po tretie: niektoré príklady sú podnetom, aby sami dedukovali podstatné fonetické javy v slovenčine. Napríklad upozorníme ich na slová *ťažký* a *takže*, aby sme im vysvetlili regresívnu asimiláciu v slovenčine; upozorníme ich aj na funkciu prestávky v slovenčine, čo je zase aplikovateľné pri vyslovení uvedených príkladov: *bod, úrad, napríklad, trh, muž*. Zároveň, využijeme niektoré príklady na to, aby sami vďaka pomocným otázkam dedukovali aj princíp fungovania rytmického krátenia v slovenčine; ponúkneme na porovnanie adjektíva *dobré, prirodzený, lakomý, veľký, krásny, ťažký, zlý* a vyprovokujeme ich tým, že ich požiadame o to, aby hľadali "anomálie" z tohto pravidla medzi uvedenými príkladmi (*trnie*).

Po štvrté: na základe týchto príkladov ich zoznámime so základnými formálno-gramatickými charakteristikami slovenských slovných druhov: adjektíva majú v N sg. maskulína, feminína, neutra koncovky *-ý, -á, -é*; neurčitok slovenských sloviess je charakterizovaný gramatickou morférou *-ť*; slovenské podstatné mená majú rôzne koncovky v N sg. a názvy národností sa na rozdiel od rumunčiny píšú veľkými písmenami.

Po prečítaní týchto slov si študenti zapíšu len tie slová, ktorých význam im ostal neznámy. Poprosíme ich, aby na základe známych slov a ich formálnych vlastností intuitívne zaradili tieto neznáme slová do skupín substantív, adjektív, sloviess. Pravdepodobne študenti nebudú vedieť, kam zaradiť slová typu: *pri, áno, fér, priamo, cudziu, paniu*, pri niektorých slovách budú uvažovať, či to náhodou nie sú adjektívne tvary feminína, pri ktorých platí rytmické krátenie, alebo substantíva typu *mama*, napr. *káva, kôra*. Slovo *plúca* určite zaradia do skupiny adjektív. Slovo *napríklad* vnímajú ako substantívum. Len slovo *takže* sa nehodí k žiadnej skupine, keďže nemá žiaden dĺžeň. Konfrontujeme, čo a kam každý študent zaradil, a prípady, ktoré nezodpovedajú nášmu prognózovaniu, napíšeme na tabuľu, poprosíme študenta, aby vysvetlil, prečo zaradil tie prípady do iných skupín ako väčšina kolegov, a tým zistíme, do akej miery sa chytali formálnych kritérií zaraďovania slov do slovných druhov v slovenčine na základe vlastností im už známych slov. Preložíme tieto neznáme slová a študenti opravia sami klasifikáciu týchto slov tentokrát z lexikálno-sémantického hľadiska. Vyprovokujeme ich ďalšou otázkou, prečo zariadili slovo *fér* do skupiny prísloviess spolu so slovom *priamo*. Tým poukazujeme na to, že v slovenčine cudzie slová môžu mať osobitnú morfematickú štruktúru v porovnaní s pôvodne slovenskými slovami. Nesprávne budú naďalej vnímať slovo *napríklad*, ktoré pociťujú ako podstatné meno s "čudne" pripájanou predložkou k slovo tvornému základu, a to kvôli gramatickej interferencii s rumunčinou. Keďže rumunčina nepozná častice, zatiaľ študentom len všeobecne povieme o tomto slovnom druhu a radšej si počkáme na ich reakcie, otázky, nesúhlas atď.

Prejdeme k „hravej“ časti. Poprosíme študentov, aby spájali čím viac slov do jednej vety. Môžeme dokonca súťažiť a vyhrať ten, ktorý bude mať najdlhšiu, ale predsa

holú vetu. Samozrejme, študenti sa budú pýtať najmä na určité slovesné tvary, ktorých zaradovaniu medzi naše príklady sme sa zámerne vyhýbali, aby si študenti zatiaľ uvedomili infinitívny tvar sloviess, aby nemali tendenciu formálne zaradiť určité slovesné tvary do skupiny podstatných mien, a tým získať pocit, že je slovenčina nedôsledná, keďže aj slovesá aj podstatné mená sú (pre nich v tejto fáze) formálne podobné. Pomocou slovesných tvarov, ktoré im povieme, študenti vytvoria prvé slovenské vety. Ba dokonca dlhé vety! Každý prečíta svoju vetu, vyberieme výhercu. Študenti si potom vymenia medzi sebou vety, ktoré napísali, a každý sa snaží obohacovať susedovu vetu ďalšími slovami. Prečítame rozšírené vety a vyberieme ďalšieho výhercu.

Prejdeme k mnemotechnickej časti našej hodiny. Študenti majú 10 minút na to, aby napísali na prázdny papier čím viac viet a čo najdlhšie vety bez toho, aby používali tie isté slová. Tentokrát platí iné pravidlo: nemôžu sa na nič pýtať, nebudeme im ničím pomáhať. Vyskytujú sa prvé gramatické chyby z nesprávneho zovšeobecnenia, napr. podľa modelu *Vidím ťažký dym* vytvoria vety typu **Vidím krásny chlap*, **Vidím krásny bača*. Ich gramaticky nesprávne vety napíšeme na tabuľu a znova ich vyprovokujeme otázkou, aký je rozdiel medzi *dymom* a *chlapom*, medzi *chlapom* a *bačom*. Sami prídu na to, že životné podstatné mená mužského rodu (na rozdiel od životných substantív ženského rodu) majú v slovenčine osobitný skloňovací režim, čo sa zatiaľ prejavuje aj v paradigme adjektív, a že slovenské substantíva mužského rodu životného sa formálne rozlišujú podľa toho, či sa končia na samohlásku alebo na spoluhlásku. To bude pre nás správny moment na to, aby sme im zatiaľ naznačili, že v slovenčine existujú dva vzory na skloňovanie týchto substantív, čo bude mať vplyv aj na ich deklinačnú paradigmu.

Posledná časť našej hodiny sa zamiera nie na kvantitu, ale na kvalitu ich výpovedí. Študenti napíšu tri holé vety. Vymenia si papiere medzi sebou a opraví si ich navzájom. Každý prečíta svoje vety. Tí, ktorí nemajú žiadnu chybu, získajú už na prvej hodine jeden bod ako bonus, ktorý sa pridá ku konečnému semestrálnemu hodnoteniu. Ku koncu hodiny študenti tvoria vety a opraví sa navzájom. Slová, ktoré sa najmenej použili, pravdepodobne pôvodne slovenské slová, zaktivizujeme pomocou obrazov, ktoré študenti "okomentujú" holými vetami zahrňujúcimi aj naše slovo.

Čo sa týka výnimiek v slovenčine to, že slovenské podstatné mená majú variantné prípony, môže demotivovať cudzinca, hlavne keď sa všetky predstavujú hneď na začiatku bez dostatočných historicko-gramatických vysvetlení. Ide o tieto variantné prípony: v N (*chlap* cf. *dedo* cf. *Hajdu* cf. *Landau*), G (*Bottu* cf. *Jána*), D (*človeku* cf. *chlapovi*) a Lok (*na koni* cf. *o psovi* cf. *o géniovi*) singuláru a v N (*chlapi* cf. *dedovia* cf. *spisovatelja*) a Inštr (*s chlapmi* cf. *so psami*) plurálu životných maskulín vzoru *chlap*, v G (*duba* cf. *stromu*), Lok (*v dialógu* cf. *v ateliéri* cf. *na strome*) singuláru a v N (*duby* cf. *konáre*), G (*Mlynov* cf. *Piešťan*), Inštr (*dubmi* cf. *dňami*) a Lok (vo frazeologizme *netušiť to ani vo snách* cf. *v snoch*) plurálu neživotných maskulín typu *dub*, v G (*dňa* cf. *plaču*), Ak (*delenca*, *násobenca* cf. *koniec*), D (*delitel'ovi* cf. *delitel'u*) a Lok (*v deliteli*

cf. v *delitel'ovi*) singuláru a v N (*delitele* cf. *delitel'ia*), Ak (*delitele* cf. *delitel'ov*), G (napr. *groší* cf. *grošov*) a Inštr (napr. *dňami* cf. *strojmi*) plurálu maskulín typu *stroj*, v D (*žene* cf. *idei*) a Lok. (*o žene* cf. *o idei*) singuláru, v G. (*žien* cf. *idei*) plurálu substantív ženského rodu typu *žena*, v G. (*skriň* cf. *kolegyň*) plurálu substantív ženského rodu typu *ulica*, v D. (*uliciam* cf. *kol'ajam*) a Lok. (*na uliciach* cf. *na kol'ajach*) pluráli substantív ženského rodu typu *dlaň*, v D. (*chlapčisku* cf. *chlapčiskovi*) a Lok. (*v rádiu* cf. *v oku* cf. *v meste*) singuláru a v N. (*chlapčiská* cf. *chlapčiskovia*), G. (*múzei* cf. *miest*), D. (*chlapčiskom* cf. *chlapčiskám*), Lok. (*o chlapčiskoch* cf. *o chlapčiskách*) pluráli substantív stredného rodu vzoru *mesto*, v G. (*srdc* cf. *mori*) pluráli substantív stredného rodu vzoru *srdce*, v N. (*dievčatá* cf. *dievčence*) pluráli substantív stredného rodu vzoru *dievča*. Takéto kvantum variantných prípon by len posunulo do pozadia homonymiu gramatických tvarov v podvedomí cudzinca učiaceho sa slovenčinu, keby sa to predstavilo naraz spolu so špecifickými morfémiami bez presných, logických odôvodnení.

Niektoré invariantné prípony sa môžu ľahko vysvetliť pomocou subkategorálnych sém¹ alebo pomocou formálneho fonetického kritéria. Preto súhlasíme s Jurajom Glovňom², ktorý navrhuje používanie termínu "pravidlo" namiesto psychologicky odzbrojacej "výnimky". Súhlasíme aj s tým, že sa tieto variantné prípony, ktoré fungujú ako subordinované pravidlá, majú učiť spolu s primárnymi pravidlami, aj keď to môže byť na úkor komunikatívneho princípu vyučovania. Pre Rumuna, ktorého materinský jazyk latinského pôvodu pozná len pár slov slovanskej rezonancie, slovenčina sa otvára ako úplne zvláštny jazyk, a preto jediný spôsob osvojiť si ju je v začiatkovej fáze akvizícia pravidiel. Komunikatívny princíp je v tejto fáze len komplementárny.

V rumunskom jazyku je päť pádov: nominatív, akuzatív, genitív, datív a vokatív. Na rozdiel od rumunčiny, slovenčina má šesť aktívnych pádov a vokatív, ktorý postupne asimiloval nominatív. Slovenské pády lokál a inštrumentál rumunčina má začlenené vo svojom rozťahnutom akuzatíve, preto rumunských študentov treba najprv motivovať k tomu, aby vôbec myšlienkovy akceptovali túto novú pádovú logiku. Môžeme to však spájať s im blízkym latinským ablatívom, vysvetliť im to, že na rozdiel od rumunčiny, kde sa ablatív začlenil do akuzatívu, v slovenčine sa ablatív naopak rozčlenil na lokál a inštrumentál.

(Ne)obligátne spájateľnosť určitých predložiek s pádom bude problematická preto, lebo sa nestotožňuje s logikou spájateľnosti rumunských predložiek

¹ E. Tibenská, *Prepojenosť medzi lexikálnou, morfológickou a syntaktickou rovinou jazykového systému*, in: *Slovenčina ako cudzí jazyk*, editor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, s. 49-73.

² J. Glovňa, *Pravidlo a výnimka vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka*, in: *Slovenčina ako cudzí jazyk*, editor J. Pekarovičová, Bratislava, Stimul-Metodické centrum Studia Academica Slovaca, 2002, s. 89-94.

s rumunskými pádmi. Zároveň im treba vysvetliť z hľadiska diachronie, prečo slovenský lokál je vždy viazaný na predložku.

Zámer tohto príspevku je orientovaný na kontrastívny opis slovenských podstatných mien na pozadí rumunčiny vzhľadom na vytvorenie predpokladov pre kontúrovanie didaktického konceptu komunikatívneho princípu vo vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka. V rámci tohto pokusu lingvodidaktického rázu venovali sme sa základným lingvistickým otázkam ako objektu potenciálnych jazykových interferencií pri vyučovaní slovenčiny ako cudzieho jazyka rumunsky hovoriacim študentom. Zdôraznili sme najmä problematické otázky, ktoré slovenčina vyvoláva u rumunských študentov učiacich sa slovenčinu. Menej pozornosti sme venovali tzv. "loci communes", ktoré sú podobné v oboch jazykoch.

Slovenské podstatné meno je problematické pre rumunských študentov práve preto, lebo im chýba typicky slovanské povedomie rodu. Tento nedostatok budeme kompenzovať gramatickými pravidlami s dôrazom na homonymické tvary a pravidelnosti jazyka. Determinanty a *-l*-ové prídavné mená môžu byť pomocné prostriedky na presignalizovanie rodu, slovotvorné typy na identifikáciu rodovej príslušnosti a analógia s rumunčinou, kde sa mužské podstatné mená často končia na spoluhlásky, na slabičné *-u* a neslabičné *-i*, *-u*, kým ženské podstatné mená sa končia na vokál *-ă*, ako aj na *-a*, *-ea*, *-i*, môžu umelo kontúrovať u rumunských študentov "intuíciu" rodu. Pri pomnožných podstatných menách, ktoré nezachovali súvislosť so všeobecnými menami, od ktorých sú odvodené, alebo ktoré majú atypické zakončenie, niekedy ani "test Lokálu" na rozlišovanie rodu nie je efektívny. Čo sa týka skloňovania, formálne fonetické kritérium a niekedy aj subkategorálne sémy tvoria predpoklady na správnu deklináciu.

Z hľadiska Rumuna, s materinským jazykom románskeho pôvodu, slovenčina je lingvisticky aktualizovaný mýtus labyrintu¹, ktorý si žiada defenzívne iniciovanie neofyta na ceste k didaktickému cieľu: komunikovať v slovenčine a pochopiť podstatu jazyka. Avšak defenzívne neznamená neúspešné. Sme presvedčení, že takéto príspevky ako podklad na vytvorenie didaktického konceptu komunikatívneho princípu vyučovania slovenčiny ako cudzieho jazyka sú prvou skúškou v tomto iniciačnom rituáli.

---

¹ V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Albatros, 1995, s. 308.